

L $\frac{6}{1096}$

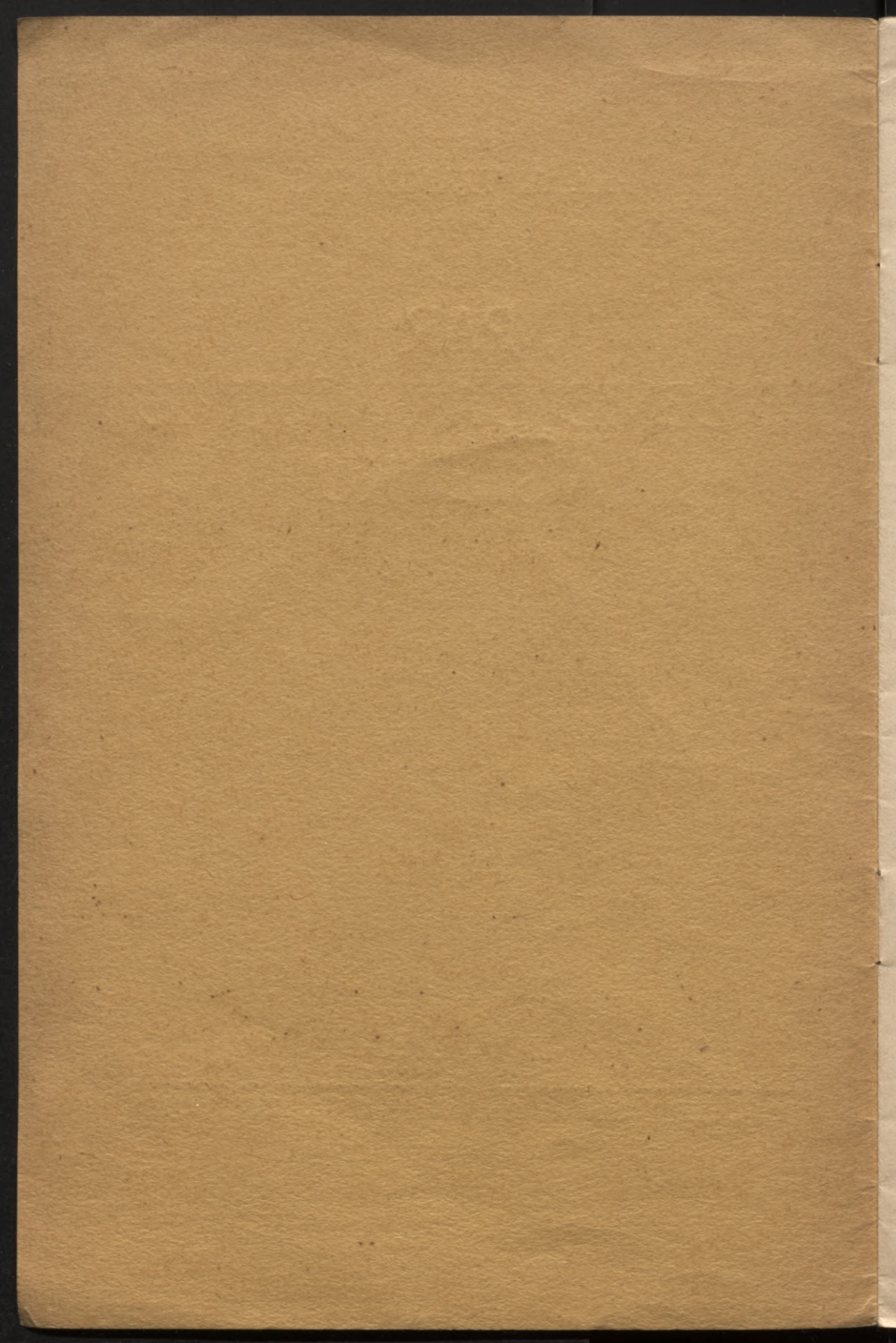
300

Prof. A. TRAMDACHS

PAR
INŽENIERDARINĀJUMU
AISTĒTIKU

RĪGĀ, 1935

VALTERA UN RAPAS AKC. SAB. IZDEVUMS

6
1096

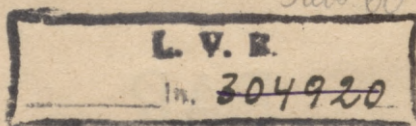
Prof. A. TRAMDACHS

PAR
INŽENIERDARINĀJUMU
AISTĒTIKU

RĪGĀ, 1935

VALTERA UN RAPAS AKC. SAB. IZDEVUMS

Paib. 60

0609065621

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatspiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133

Parasti dzīvē par aistētiski veidotiem apzīmē tādas priekšmetus, kas aplūkotājā modina patikamu sajūtu, viņam to apzīnoties; tāda daiļuma sajūta rodas no patikamām asociācijām, vienalga, vai apzinātām vai neapzinātām. Šopenhauers nosauc par aistētiski veidotu tādu priekšmetu, kas ar savu ārieni pauž priekšmetā reālizēto, iemiesoto ideju. [Die Welt als Wille und Vorstellung, III § 42]. Tā var būt visai dažāda. Katram cilvēkam esot, viņš saka, spēja priekšmetā paužamo ideju uztvert; tas laikam gan attiecināts uz parasti par mākslas darbiem nosauktiem aplūkošanas un vērtēšanas objektiem. Dažādiem cilvēkiem šī spēja droši vien attīstīta dažādā pakāpē, un arī ne katru ideju varēs katrs aplūkotājs uztvert. Noteikti var apgalvot, ka ne katrs cilvēks spēj uztvert un izjusto ideju parādīt materiālā veidojumā.

Labvēlīga sajūta, aplūkojot kādu inženierdarinājumu, rodas tādos gadījumos, kad:

a) darinājuma ārējais veids spēj modināt patikamu sajūtu,

b) darinājuma aplūkotājs ir tā sagatavots, ka tas spēj uztvert ar darinājumu reālizēto tehnisko ideju un tās reālizēšanas veidu.

Tā tad aistētiskā attieksme pret darinājumu atkarājas:

1. no skatāmās lietas ārējām īpašībām, kur galvenā loma pieņākas formai — paplašinātā nozīmē;

2. no vērtētāja sagatavotības, tā tad no viņa subjektīvām īpašībām.

Vērtēšanu bieži pavadā asociācijas, ko modina darinājums ar saviem izmēriem, problēmas, kas saistītas ar darinājuma veidošanu, nepieciešamā drosme pie tā veidošanas u. t. l. Šīs asociācijas lielā mērā atkarīgas no vērtētāja sagatavotības.

Aistētisku baudu var dot kā izpaustas idejas uztvere, tā arī patikamu izjūtu atmiņa, ko modina kādi aplūkojamā priekšmeta elementi, vienalga, vai skatītājs to apzinās vai nē. Lai no kāda darinājuma rastos aistētiska bauda, nepieciešama tā „idejas un materiāla“ pazīšana [salīdzini A. Šopenhauer 1818, Die Welt als Wille und Vorstellung III, § 42]; atstājot neievērotus aplūkotājus, kas pavisam nesagatavoti inženierdarinājuma izpratnei un kas tādēļ to var vērtēt nevis kā inženiera darbu tehnikas laukā, bet vienīgi kā patvaļīgu fantāzijas augli, lai izslēdzam arī aplūkotājus ar kādu traucējošu noskaņojumu — vienalga, vai pozitīvu vai nēgātīvu. [Salīdz. I. Kant 1790 Kritik der Urteilkraft I, § 2.

§ 6]. Šai pēdējā gadījumā nevar izpausties vērtējamā objekta kvalitāte, bet darbojas vienīgi pagātnē cēlušās vērtētāja atmiņas. [Salīdz. B. Spinoza 1887 Ethik, III, 14, 16 mēc.]. Arī šais robežās skatītājs var būt ļoti dažāds, tādēļ pavisam nedrīkst pārsteigt atšķirīgi spriedumi par vienu un to pašu darinājumu un dažādi tā vērtējumi. Vērtējums ceļas no vērtētāja attieksmes pret vērtējamo darinājumu un tādēļ pēc savas būtības arvien ir individuāls; bet šī attiecība padodas audzināšanai un ar laiku spēj pārveidoties. Šai sakarā lai minam vingrināšanos aplūkošanā, ko var izkopt.

Te lai paliek neiztirzāta aistētiskās attieksmes veidošanās būtība un norise. Atzīmējams gan šādu veidošanos pavadītāja kūtība, kas izpaužas tendencē pretoties jaunām un neparastām formām un tās atzīt tikai pakāpeniski. [Fr. Hartmann, 1928 Aesthetik in Brückenbau].

Plašāku aprindu attieksmi var ietekmēt ar propagandas līdzekļiem un autoritātes vārdu, jo kā Spinoza saka [1887, Ethik, III, 62 mēc.]: mēs aplūkojam ilgāki priekšmetu, kam, pēc mūsu domām, piemīt kāda īpatnība, nekā priekšmetu, ko esam redzējuši kopā ar citiem, vai priekšmetu, kas pēc mūsu domām nesatur neko, ko nesaturētu arī citi priekšmeti.

Šai ziņā inženierdarinājumiem apstākļi nelabvēlīgi, jo darinājumi vispār grūti pieejami, interpretu un populārizatoru tikpat kā nav — sevišķi salīdzinot ar brīvās mākslas darbiem (piem. mūzika, glezniecība). Tam ir divējādi iemesli:

a) inženierdarinājumi ir cilvēka spēju augsti izpaudēji, ne katram saprotami un ar tiem realizētās idejas nav vienkāršas. Uztveršanai, izprašanai un izjušanai tās prasa zināšanas, tādēļ apzināta attiecība pret šiem darinājumiem iespējama tikai nelielam presonu skaitam, kas darinājumus var aistētiski vērtēt, jo ir sagatavoti; b) inženierdarinājumi bieži dod jaunas formas (šo vārdu lietāsim paplašinātā nozīmē, aptverot visu, kas līdzās kontūrām, lielumu attiecībām u. t. t. ar darinājuma ārieni rada aplūkotājas personas aistētisko attieksmi un ar to aistētisku novērtējumu). Jaunās formas saprotamas nedaudziem, tādēļ vērtēt tās aistētiski var tikai nedaudzi, līdz kamēr plašākas aprindas varēs ar šīm formām saistīt kādas idejas; tad varēs rasties arī viņu aistētiskā attiecība.

Tādi aistētiski vērtējumi, kas nevien atšķirīgi viens no otra vienā laikā, bet arī vēl mainīgi ar laiku, neder par mērogu darinājuma aistētiskās vērtības noteikšanai un līdz ar to neder par ceļa rādītāju darinājuma izveidošanai, par ko interesējas aktīvais darinājuma veidotājs konstruktors. Tā kā vērtētāja at-

tieksme pret kādu darinājumu pastāv no dažādām daļām [piemēram, statiskās sistēmas kritikas, materiāla izvēles un izmantošanas pakāpes kritikas, saimnieciskā vērtējuma, dažādiem secinājumiem], tad jāprasa, lai vērtētājs atbrīvotos no visām pavadītajām ietekmēm, kad viņš rod savu aistētisko attieksmi. Visi vērtētāji, kas šai prasībai neatbilst, jāatstāj neievēroti, jo no svara tikai attieksme pret ārējo formu (paplašinātajā uztverē), ar ko darinājuma radītājs pauž konstrukcijā iemiesoto, tehnisko ideju.

Inženierdarinājumu ārējām formām ciešs sakars ar materiālā realizēto spēku sistēmu un funkciju kompleksu, ar materiāla dabu, ar darba paņēmieniem u. t. t. Ārējās formās tādēļ izpaužas arī tehnikas sasniegumi un tās katrā ziņā veidojas līdztekus darinājumu tehniskās pilnības attīstībai. Inženierdarinājumu savdabīgo formu daiļums jāizprot, pie šīm formām jāpierod, un tās jāmacās saprast, saistot realizēto ideju un materiāla dabu ar ārējo formu.

Tālāk jāierobežojas ar tādu darinājumu vērtēšanu, kas ir lietpratēja radītāja darba nobriedušie augļi un līdz ar to tehniski pilnīgi; tiem līdzās var stāties citi tehniski pilnīgi darinājumi, bet arvien kā patstāvīgi aistētiskas vērtēšanas objekti. Šo objektu tehniski salīdzinājumi nav vietā, tāpat, kā nevietā ir saimnieciski salīdzinājumi u. t. t. [Salīdz. I. Kant. I Visp. piez.].

Pēc līdz šim izdarīto ierobežojumu virknes paliek pāri tehniski pilnīgu darinājumu aistētiskas vērtēšanas uzdevums, ko izdara tāds aplūkotājs, kas darinājumu pilnīgi saprot un spēj atbrīvoties no visām ietekmēm, kas varētu traucēt tīri aistētisku vērtēšanu.

Vēl nepieciešama vienošanās, kādā aistētisku vērtējumu kategorijā jāieskaita darinājums, kad vērtēšana nenotiek gluži primitīvi ar nekontrolētu patiku vai nepatiku.

a) Pozitīvi vērtējama tāda darinājuma forma, pret kuru pirmā attieksme ir pozitīva un tāda paliek arī pēc tam, kad kompetentais vērtētājs ar darinājumu iepazīstas jo sīki; pozitīvi vērtējamas arī tādas formas, kas sākumā modina negatīvu attieksmi, bet vēlāk attaisno savu vērtību un rada piekrišanu.

b) Par indiferentu lai vērtējam nesaprotamu formu un

c) par noraidāmu lai atzīstam tādu formu, kas modina negatīvu attieksmi tūlīt pie kompetenta vērtētāja pieejas un vēlāk, pēc iepazīšanās ar darinājuma būtību, neprasa šīs negatīvās attieksmes maiņu; tāpat noraidāma ir tāda forma, kas gan sākumā izliekas atzīstama, bet vēlāk izrādās par nepiemērotu.

Vissvarīgāki mums ir pozitīvi vērtējumi, jo tie rāda ceļu radi-tājam konstruktoram formu izvēlē un vērtēšanā.

Šopenhauers dod pieturu viena un tā paša darinājuma dažādu ārējo veidojumu novērtēšanai un līdz ar to arī izvēlei, sakot [III, § 41], ka viens ir daiļāks par otru ar to, ka vairāk atvieglo tīri objektīvo aplūkošanu.

Gluži pareizi saka Fr. Hartmanis [1928], ka tehniskiem darinājumiem jāatbilst ļoti daudzām prasībām un ka ar to visai apgrūtināta aistētiskā izveidošana, bet tas nevar būt par kavēkli pilnības mērķa spraušanai; kavēkli un grūtības, protams, jānovērš.

Liels traucējums jaunu formu rašanai un atzīšanai nereti ir vecās tradicionālās formas, tādēļ ka pie tām pierasts. Pieradums pie populārām, skolu sistēmu atzītām un ieteiktām formām dažreiz ved pie īstenības viltošanas vai noliegšanas un bieži noved pie neapzinātas vai nepārbaudītas nesaskaņas starp formu un īstenību. Piemēram minama biežāk dzirdama prasība, lai tiltiem gluži modernā, vieglā izveidojumā dod senlaiku smago izskatu un tā lai panāk „vēsturisku noskaņojumu“. Nepārkāpjot ētikas prasību par ārienes īstumu, t. i. saskaņu ar būtību, drikstam dot senlaiku tiltu smago izskatu un attiecīgo ārējo veidojumu tikai tiešam smagi konstruētam tiltam. Ar šo piemēru nav celti iebildumi pret vēsturisku piemiņu saudzēšanu, bet gan pret meliem jauno tiltu ceļot.

Visās mākslas nozarēs ir primitīvāki darbi un virzieni, kas saprotami visiem un pilnīgi atzīti, bet ir arī tādi sasniegumi, kas tikai nedaudzus sajūsmina; ar laiku, kad pie jauniem sasniegumiem pierod, var pieaugt to cienītāju skaits. Lai jaunas formas iegūtu „vispār atzītu“ pozitīvu aistētisku vērtību, vajadzīga skatītāja izpratnes audzināšana. Tas gan nav inženiera uzdevums, bet inženieris to var veicināt, rūpējoties par īstu, skaidru, pilnīgu formu došanu jaunajiem darinājumiem, rūpīgi novērtējot jaundarinājuma ārienes aistētisko izveidojuma saskaņu ar konstrukcijas būtību. Tikai pilnīgām formām esot, var izveidoties patiesa izpratne un skatītājs var izkopt savu aistētisko gaumi. Uz inženierkonstrukciju veidotājiem, kas līdz ar to ir jauno formu radītāji, gulstas liels uzdevums, kā veikšanai viņiem cienīgi jā sagatavojas, lai bez aizsprieduma un jaunradišanas bailēm veidotu savus darbus, neliedzot atkārtojumus vecām formām, kur tas vietā, atmetot tās, kur tās maldina, bet jaunai idejai dodot jaunu izpaudumu.

Inženierdarinājumu ārējo izveidojumu īstuma prasība jo svarīga tādēļ, ka ar tiem tiek rastas jaunas formas, kas ilgstoši ietekmē skatītāju gaumi un to audzina. Audzināšana patiesības

garā iespējama tikai ar īstām formām, kas nenoliedz progresu tradīciju vārdā. Ar to nav noliegta tradīciju vērtība, bet gan noliegta tradīciju falsifikācija vai vēsturiski meli. Lai paliek vecas formas tur, kur arī apkārtnei paliek veclaiku raksturs, jo vērtīgas nevis vecās formas par sevi, bet tikai kā attiecīgo dzīves formu izteiksmes līdzekļi, simboli. Konflikti starp vecām un jaunām formām var rasties un rodas tikai tur, kur tiek prasīta nepatiesība; citādi kā vienam, tā otram sava vieta, savas tiesības, savs daļums u. t. t. Šādi konflikti ceļas, kad konstrukciju attīstību grib saistīt ar vecu skolas sistēmu, kāda ārpus ētikas un aistētikas likumu stāvoša principa vārdā; citādi var līdztekus pastāvēt kā vienas, tā otras. Lai seko daži piemēri no spriešļu vai loku būvniecības.

a. Maziem spriešļiem pār ēku logu vai durvju ailēm vai vismazāko spraugu tiltiem saprotams cekula akmens rotājums, jo tur var iedomāties, ka ar šī akmens ielikšanu spriešļi saņemti un tādēļ šim akmenim ir it kā kāda īpatnēja loma. Lielu spriešļu saņemšanu šolaik izdara pavisam citādi, un cekula rotāšana paustu sen atmestu domu, izteiktu nepatiesību un ar to maldinātu skatītāju.

b. Nelielu tiltu spriešļus, sevišķi no kalniem akmeņiem, senāk veidoja vienādā biezumā un tiltu sānkatā (fasādē) tā arī rādīja; spēku ainas nepilna pazīšana, spriešļu celšanas paņēmieni un ģeometriski motīvi šeit īstā formā izpaužas pareizi, un pret to nevienš iebildumu necel. Prasīt, lai spriešļu biezumu rādītu vienādu arī tad, kad tas gluži nevienāds virsotnē un pēdā pie balstiem, nozīmē prasīt nepatiesību, kas neatbilst apstākļu īstenībai un ir pamatoti tikai ar tehnikas stāvokli senatnē.

c. Triju locīklu spriešļu biezums vismazāks pie locīklām virsotnē un abās pēdās, bet ceturkšņos ik starp divām locīklām vislielāks. Ja prasa vienādu spriešļu biezumu tik pilnīgi spēku ainai piemērotai un tipiskai sistēmai, tad tas ir anachronisms, neiecietība. Prasība, lai apzināti noliedz locīklu tiltu īpatnējo spriešļu formu, satur pat zināmu gaumes kūtrību, jo grieķu kolonnu gali arī bij, to pašu iemeslu dēļ, tievāki nekā vidūs; bet kolonnas turot par skaistām, daži autori atzīst par nepiemērotu nevienādu spriešļu biezumu lokiem ar locīklām.

P i e z ī m e: inženierdarinājumu aistētiskai novērtēšanai neder fotografijas, proti, aiz vairākiem iemesliem. Vispirms jau fotografijā ienes savu vērtējuma daļu fotografs; it sevišķi tas traucē, ja viņš ir radis primitīvi vērtēt. Darinājums bieži nemaz nav pilnīgi uztverams no vienas vietas dabā vien, bet vajadzīgi vairāki pareizi izvēlēti stāvokļi. Cilvēka acs nedarbojas izolēti kā fotokamera, bet izlīdzina atstatuma ietekmi, rod mērogu darinājumam u. t. t. sadarbībā ar prātu. Krāsas dabā dod citādu iespaidu nekā uz

fotoplates. Viss tas svarīgs un var ietekmēt vērtējumu, to attālinot no ideālas objektivitātes.

Spriešļu celšanas vēstures piemēri gaiši rāda pagātnes ēnās nozīmi spriedumos par konstrukciju formām. Jo vecāks un jo vairāk atkārtots darinājuma tips, jo vairāk lietātas un tādēļ arī labāk pazīstamas un pierastas tā formas, jo biežāk plašākas aprindas to vērtē pozitīvi. Jaunu darinājumu tipu savdabīgo atrisinājumu, jaunas, neparastas formas grūtāk novērtēt skatītājiem, kas tās nepazīst. Atturīgākie nesaprotamās jeb nepilnīgi saprotamās jaunās formas vērtē indiferenti, bet agresīvākie aplūkotāji arvien noraidīdami; tas nenozīmē, ka šis strauji noraidāmās formas nav „piemērotas“, vai citas „labāk“ paustu darnājuma būti. Ja kāda forma sākumā paliek nesaprasta, jo nesaprasta vēl ir arī darinājumā realizētā ideja, tad ar laiku forma var kļūt saprotama, atzīta un atkārtota jaunā tipa darinājumiem.

Ja aistētisku vērtēšanu bazē vienīgi uz subjektīvas, neierobežotas attieksmes, kas izriet no nekontrolētas un neierobežotas spontānas sajūtas, tad nav un nevar būt pieturas darinājumu veidotājam. Nepieciešams vērtējumu ierobežojums, ko dod ētika, kas visaugstāk stāda un prasa pilnīgu darbu ar labu saskaņu starp ārieni un darinājumā realizēto, tehnisko ideju, darinājuma iekšējo būtību visumā un sīkumos, ar ko ideja realizēta. Saskatot inženierdarinājuma pilnību labā saskaņā starp darinājuma ārējo formu un tā būtību, mēs pieņemam, ka starp šīm divām iezīmēm pastāv tāda attiecība, kā starp vārda formu un ar vārdu saistīto jēgumu, tā tad darinājuma formai ir tāds pats uzdevums izpaust darinājuma būtību, turklāt vispusīgi, kā vārdam valodā kādu saliktu jēgumu.

Arvien paliek spēkā patiesīguma un īstuma prasība. Piedzīvojumi rāda, ka īstas formas labā saskaņā ar ideju rast var, tādēļ tās arī jāprasa no radītāja konstruktora, jo patiesīgumam ir ētiska vērtība. N. Hartmanis saka [1926 Ethik], ka katrs ētiski nesamaitāts cilvēks tic izpaustam vārdam; velta uzticības valkāšana ir grēks un maldinājums, nevis valodas kropļojums vien. Šis Hartmaņa domas attiecināmas un piemērojamas darinājuma ārienei, kam jāizpauž darinājuma īstā būtība. Pareizi izpaust darinājuma ideju un īpatnības ar īstām formām (paplašinātajā vārda nozīmē) ir neatvairāma ētiska prasība, kam nevar paiet garām ne apzinīgs radītājs inženieris, ne arī prātējs, apzinīgs vērtētājs.

Ar izteikto rastas konstruktoram nepieciešamās pieturas darinājumu izveidošanai, ja vien viņš prot konstruēt un pazīst līdz šim lietātās formas, to attiecībā pret konstrukcijas būtību. Lai minam arī otru svarīgu domu, ko izsaka N. Hartmanis, proti, ka

patiesīgums prasa „drosmi paust patiesību“, bet patiesības paušanas mērķis ir, lai otrs saskatītu patiesību. Tas ir ļoti svarīgs norādījums inženierdarinājumu veidotājam, kas rod jaunas vēl nepazīstamas, vēl nenovērtētas formas. Lai izsakām šeit atzīto pārliecību, ka katrai jaunai idejai — vienai, vai tā zīmējas uz spēku ainu, vai uz materiālu īpašību pārvērtību, vai uz veidošanas gaitas uzlabojumiem — ir tiesība uz piemērotām jaunām formām, un līdz ar to inženierdarinājumu jaunradītājs ir arī formu jaunradītājs.

Ar darinājuma ārējo veidu radītājam inženierim jācenšas izpaust savu realizēto ideju tā, lai skatītājs to cik var vieglāk un pilnīgāk uztver [salīdz. Schopenhauer III, § 43], saprot un bauda. Šim nolūkam jāizmanto konstrukcija un, ja nepieciešams, jānes kādi u p u r i aistētisko vērtību rašanai. Arvien no jauna jāpasvītro, ka nav vajadzīga pakļaušanās kaut kādu laikmetu vai skolu diktātam, bet jācenšas pēc pilnības, kur sasniedzot, būs rasti ideāli izpausmes līdzekļi jaunradāmajam darinājuma tipam.

Labi, ja rodas iespēja darinājumu izveidot daudziem saprotamu, kā to prasa R. Baumeisters [1904 Die Kunstformen des Brückenbaues], un tādā kārtā atbalstīt plašāku aprindu aistētisku sagatavošanu jaunlaika izpratnei.

Šeit tāpat kā inženierdarinājuma konstruktīvās pilnības kārtotānā liela loma sagatavotībai, speciālizācijai, neatkarībai un beidzot prāta asumam. Tā nu veidotājam jāatbilst arī ētiskas dabas prasībām. Prasības pret veidotāju kļūst paaugstinātas, jo tās ir ētiskas dabas prasības [salīdz. A. Tramdachs 1935. Technika un inženierētika].

Inženierdarinājumu aistētiskai veidošanai, kas ir brīva no reglamentu aizspriedumiem un kas nav padota nekādiem priekšrakstiem, nav populārizācijas uzdevumu un nevar būt pienākuma subordinēties svešai idejai, jo tie tad būtu meli. Ar šādām ētikas prasībām tomēr nav ņemta iespēja kalpot arī citām idejām, tikai arvien paliek spēkā patiesīguma prasība. Lai paskaidrojam izteikto ar kādu tiltu būvniecības prakses piemēru, kur biežāk saduras dažādas intereses.

Apskatot tiltu aiztēikas jautājumus, daudzi autori savos rakstos prasa, lai tilti ar savu ārieni pieskaņotos dabai vai sakļautos ar pilsētas arhitektūru tilta tuvumā. Šeit tiek jauktas dažādas lietas.

1. Lai atzīmējam, ka tilts ir radītāja inženiera darbs un tādēļ arvien ar citu raksturu kā daba un arvien atšķiras no dabas, jo daba un tik augstas tehnikas auglis kā jaunlaiku tilts pieder dažādām sfairām. Ja aistētiskai attieksmei pret kompleksu „tilts dabā“ būtu vajadzīgas noteiktas iezīmes piem. tiltu kontūrām, tad

jāizvēlas tāds tiltu tips, kds šai papildus prasībai vislabāk atbilst, un nebūt nav jāmelo un jāmaldina aplūkotājs ar neīstām formām, piemēram, noslēpjot raksturīgās tilta iezīmes ar patvaļīgu ārienes veidojumu.

2. Stereotipā prasība, lai tilts sakļautos ar pilsētas architektūru, var dot divējādu atrisinājumu. Var izvēlēties tādu tilta tipu, kuŗa īstās formas labi saskan ar tuvo ēku fasādēm, kas veidotas savā laikmetā, kad pilsētas dzīves apstākļi jaunceļamo tiltu neprasīja. Viduslaiku pilsētas daļai tad arī jāizvēlas viduslaiku tilti vai tiem pēc tipa tuvu stāvoši arvien ar savām īstajām formām. Īstuma prasība kļūs saprotama arī tiem, kas uzreiz nevar pieslēties nupat izteiktām neparastām domām, ja izteiksim kādu pretprasību (to nopietni nedomājot), proti: ievērojot jaunā tilta lielo vērtību un modernismu — modernizēt tuvumā atrodošās, vērtīgās viduslaiku celtnes, lai to āriene kļūst tāda, it kā ēkas būtu celtas nupat, reizē ar tiltu. Varas darbu prasība ir viena, kā otra un iznākumā ir meli kā tur, tā še. Bet var rīkoties arī citādi un nenoliegt jaunu laiku smagas un straujas satiksmes esamību tajā pilsētas vietā, kur senāk, apkārtnes ēku celšanas laikā, valdīja mierīga lēna gaita; prātējs atradis ceļu kā parādīt šo pārvērtību, kas notikusi un novedusi pie aplūkojamās problēmas. Ja šeit rodas grūtības, tad viņas cienīgi jāpārvar bez meliem un bez bailēm.

Vai patiesīgumam nav lielāka vērtība par šķietamo, bet neīsto apkārtnes viendabību?

Kā redzam, tad inženieru tehnisko darinājumu novērtēšanai nepieciešama persona, kas atbilst vairākām prasībām. Parastiem brīvās mākslas darbiem, kuŗu vērtējums visbiežāk ir primitīvs un neprasa sagatavošanos, šādas prasības ir liekas un ja vien darbs raksturīgi pauž pazīstamu ideju, tad vērtējumi visi vienādi, jo visi pausto ideju ātri un vienādi uztver. Var būt daudz ceļu kādās primitīvas idejas izpausmei. Tehnikas objekti pauž savu ideju ar materiālu un tā ietekmējamo veidu un labu atrisinājumu neiznāk daudz. Spēku ainas un dažādu materiālu īpašības nav uztveramas bez audzināta prāta un vingrinātas gribas līdzdarbības, un aistētiski vērtēt var tikai tas, kas teiktās lietas pazīst tik tāl, ka tās jau jūt.

Inženierim, jaunu aistētisku formu radītājam, nesaistīta brīvā māksla dod atpūtu, jo tā ir primitīva; neinženierim māksliniekam inženierdarinājumu skatīšana retāki dod atpūtu, lai gan gluži neiespējama tā nav. Neapmierināti visbiežāk paliek skolas mākslas sistēmu reprezentanti, ja tie nav pietiekoši vijīgi, lai atzītu arī jaunas vēl nereglamentētas formas. Redzams, cik atšķirīgi var būt vērtētāji un līdz ar to arī novērtējumi.

Visu teikto gribētos drīkstēt attiecināt arī uz architektūru, sevišķi izvirzot patiesīguma un īstu formu prasību; bieži tas praktiski it labi reālizējas, sevišķi monumentālu reprezentīvu celtnu veidojumā. Šai sakarā vajadzīgas dažas piezīmes, kurās būtu minētas lielākās grūtības aistētikas un ētikas konsekvento prasību attiecināšanā uz to, ko rod architektūra.

Pirmā grūtība ceļas no tā, ka mūsu arhitekti nedefinē jēdzienu „architektūra“, kas esot sarežģīts; šeit mēs tomēr nevaram operēt ar nedefinējamiem jēdzieniem. Zināmā mērā mums palīdzēs zemāk minamo grūtību būtība, kas rāda architektūras prakses atšķirību no šai rakstā apskatītās inženierdarinājumu aistētikas.

Otrā grūtība ceļas no tā, ka architektūras objektus ļoti daudzi grib saprast, jūtot tiesības uz to, un arhitekti šai prasībai bieži padodas, laikam arī jūtot pienākumu iepriecināt skatītāju vairākumu. Ar to arī viegli izskaidrojama un saprotama architektu vairīšanās no stingri noteiktām un citur reti lietājamām inženierdarinājumu formām; neattaisnojama tomēr paliek architektu tieksme uzspiest savu veidošanas praksi inženieriem. „Architektūra“ var būt ar tautiskām īpatnībām vai iezīmēm, kas ļoti daudziem saprotamas; inženierdarinājumiem tādu iezīmju nav.

Trešā grūtība ceļas no tā, ka viena daļa architektu jūtas mazāk būvētāja un konstruētāja, vairāk kā nesaistītas mākslas pārstāve, kam celtnē ir tikai abstrakta formu nesēja vai turētāja, bet celtnē par sevi nāk tikai otrā vietā.

Inženierdarbu vērtējumam ir īlelā mērā abstrakts raksturs, tā ka varētu runāt par kultivēti aistētisku vērtējumu atšķirībā no primitīvā. Tādēļ inženierkonstrukciju aistētiska vērtēšana nepienākas katram skatītājam, bet tikai dažiem, kas tādām uzdevumam sagatavoti. Sevišķi svarīgs pirmvērtējums, kas dabiski pienākas darinājuma radītājam un viņa veidotājam, jo tas reizē aptver visas darinājuma sastāvdaļas (spēku ainu, materiālu īpatnības, funkcijas, redzamo formu). Visumā un sīkumos. Pirmvērtējumā var aktīvi piedalīties darinājuma radītājam un veidotājam līdzvērtīgi pratēji; pārējiem vajadzēs iepriekš iedzīvoties, pārņemt vērtējumu un saistīt ar jauno formu jaunu sajūtu citu patstāvīgu vērtējumu mēģinājumiem nākotnē.

Lai šeit vēl reiz atceramies, kas prasāms no vērtētāja un darinājuma radītāja, no kuŗu kvalitātes vislielākā mērā atkarājas inženierdarinājuma aistētiskais novērtējums un no tā izrietošā aistētiskā vērtība. No vērtētāja jāprasa:

a. pieeja objektam bez aizsprieduma un katra noskaņojuma,

- b. sagatavotība, kas sirdsapziņas pārbaudīta,
- c. drosme paust patiesību.

No aistētiski vērtējamā inženierdarinājuma jāprasa, lai tas ir tehniski pilnīgs.

Beidzot kopā saņemot izteikto par inženierdarinājumu aistētisko novērtējumu gūstam šādus atzinumus:

1. katrs inženierdarinājums jāveido aistētiski tik pilnīgi, cik vien iespējams;

2. darinājuma pirmvērtēšana pienākas augsti kompetentam pratējam;

3. vērtēšanai jānotiek, izejot no darinājuma radītāja idejas, kam jābūt saskatāmi izpaustai;

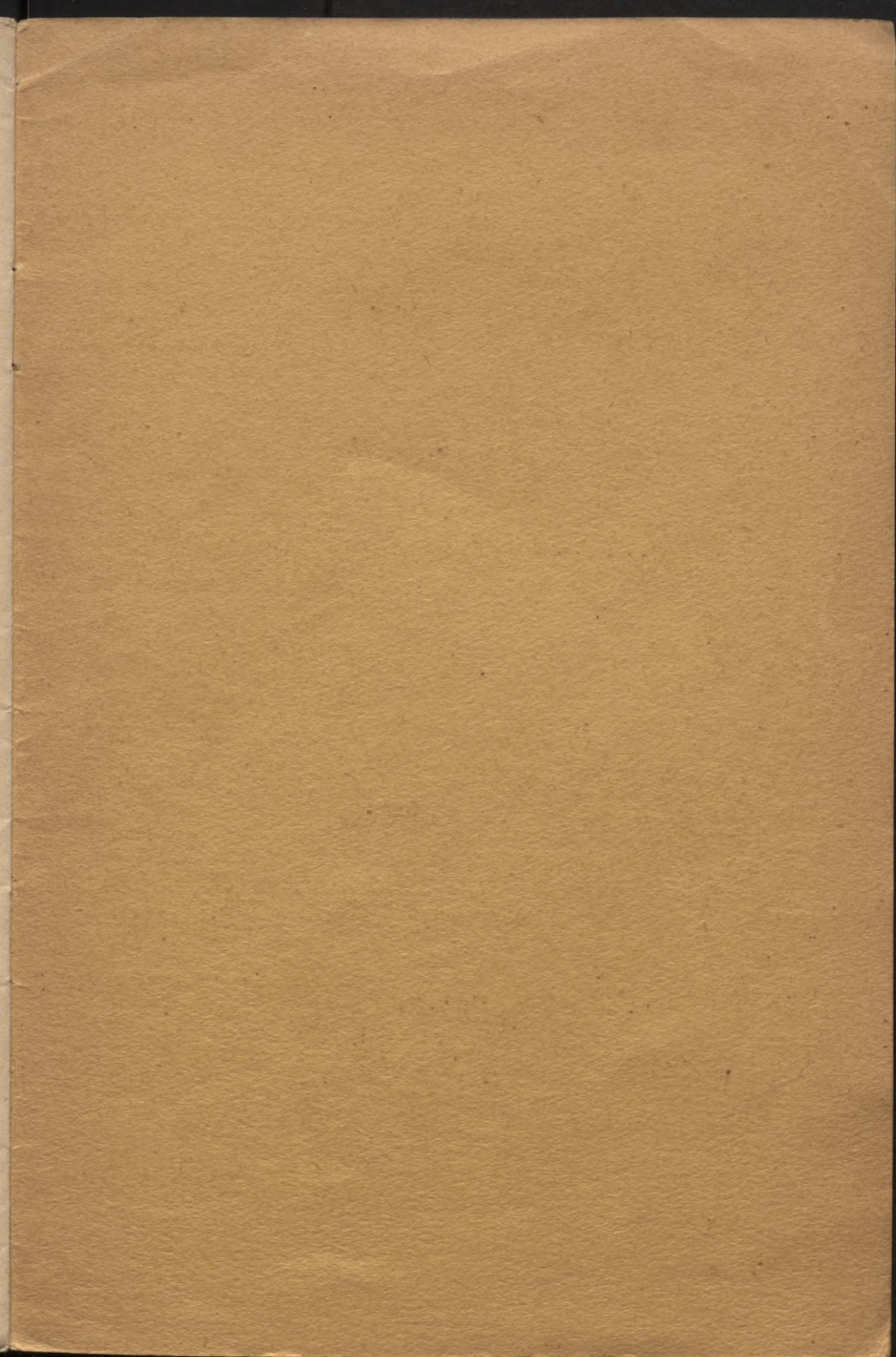
4. darinājuma iespaidam jābūt pār visu īstam, tādēļ, kā spēku sistēmai, tā materiālam, tā arī darinājuma realizācijai jābūt pareizi un skaidri parādītai vai iezīmētai;

5. katram darinājumam ir sava atsevišķa un varbūt īpatnēja vērtība, tādēļ noslēgtā veidojumā tas jāsargā no pārveidojumiem;

6. inženierdarinājuma aistētiskā veidošana padota vienīgi augstāk minētām prasībām; darinājuma veidotājam ir pilna brīvība ceļu un līdzekļu izvēlē aistētiskas vērtības rašanai.

Augstāk minētās prasības, kas jāpilda jaunu ideju iemiesotājām un viņām piederošu jaunu formu radītājiem, pamatojas uz brīvības rīkoties pēc sava ieskata, tā tad atbilst ideāliem jaunradišanas apstākļiem; dzīves īstenība jo bieži ierobežo šo nepieciešamo brīvību un tādēļ ideālu atrisinājumu skaits ir mazāks, nekā tas varētu būt bijis. Neatvairāmas blakus prasība, ieraduma spēks, aizspriedumi un līdzīgi apstākļi devuši daudz kompromisu, piekanojumu u. t. t. Izteiktas domas tomēr paliek spēkā kā virziena rādītājas un pieturas inženierdarinājumu aistētiskai veidošanai, kas nav noliekama atkarībā no vairākuma gaumes un prasa drosmi paust jaunas idejas ar jaunām formām.

2412

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309065621

28. AUG. 1983